

נוסחא החדשה

נוסחא הישנה

פרק א (ה) ויגרש את האדם (בראשית ג' ילקוט בראשית ד"י ע"ג) **מלמד שנתן לו גרושין כאשה. וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים (סס) מלמד שהכרובים קדמו לכל מעיזה בראשית. ואת להט החרב המתהפכת (סס) זו גיהנם. לשמור את דרך (סס) זו דרך ארץ. עץ החיים (סס) מלמד שדרך ארץ קדמה לעץ החיים. ואין עץ החיים אלא תורה שנאמר עץ**

פרק א ויגרש את האדם מלמד שנתן לו חקב"ה גירושין כאשה. וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים מלמד שהכרובים קדמו למעשה בראשית. את להט החרב המתהפכת זו גיהנם. לשמור את דרך עץ החיים מלמד שד"א קדמה לכל עץ החיים ואין עה"ח אלא תורה שנאמר עץ חיים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פרק א (ה) ויגרש את האדם. כהב הכב רבי אליעזר מגרמיו"ח בספר הרוקח כל אדם צריך לרשום שמו בספרו. כמו תנא דבי אריהו טחחיל ויגרש בנימסריא ח"ל דב"י אלי"הו. ומדרש חדש מתחיל חדש"א בנימסריא ז"ה רב"י פנחס ב"ן יאיר. ומדרש פקקי ר"א מתחיל מ"י ית"לל גבורות י"י בנימסריא אליעזר ב"ן הורק"נוס. וסדר עולם מתחיל מאד"ס בני"י יוס"י עם הכולל. וכן שאר מדרשים הרבה עי"ש באריכות והעסקתו בחלק שלישי בחיבורי זה בספחי שערים עי"ש. טרם מתחיל בביאור המאמר צריך להגות למוד"עיו ומכאן מוד"ע"א רבה לאח"כ שאין להימנע מפני שיש להפסיק על דרך הדיוט כי יכלה הזמן ואח"כ לא יכלה. רק טווחי לפרש על דרך הפשט כי אין המדרש יולא מידי פשוטו והדרשנים ידרשו כפי שכלם כפטיש יפוצץ סלע מהחלק למח יצונו דע"ר"א וביעורין דאשא"ל. רק במקומות מועטים שהמדרש קמלוה ככרובים והוימר דרשוני לסוכה, אז מוכרח להי לפרש על דרך הדיוט. וזה המאמר הראשון הוא יולא בראשונה וקמלוה דרשוני כי ראוי להתבונן הרבה בזה המדרש ולדקדק בו היטב. ראשית יש לדקדק בו מנא ליה לבעל המדרש להוכיח מן הפסוק ויגרש את האדם שנתן לו הקב"ה גירושין כאשה. דלמא כפשטא דקרא שגרשו מן גן העדן. הגם שהאדם יש לה פשוטה (וגם נדרשה במ"ס פנים). הגם שהאמת הוא, שהחורה נדרש"ח במ"ס פנים. אבל במה שדקדק בעל המדרש במלת מלמד וט'. משמע שמוכח ונלמד זה הדיוט מן לשון הפסוק. לכן יש להקדים עליו מנא ליה לדרוש ולהוכיח וללמוד מן הפסוק דוקא זה הדיוט. וכי חיימא דמוכח מיתורא דקרא מדכתיב מקדם וישלחיו י"י אלהים מגן עדן וגו' ח"כ ויגרש את האדם למה לי אלא ע"כ לדרוש לשון גירושין. מ"מ קביא מלן שהוא לשון גירושין אשה דלמא לשון גירושין עבד ואמה או כאב שמגרש לבנו מביתו ומעל שלחנו. וע"כ למה אמר בכ"ף הדמיון של כאשה כך הא"ל סתם שנתן לו גירושין אשה. ועו"ק למה גרשו דוקא גירושין אשה ולא כשאר גירושין. ועו"ק מ"מ ח"כ וישכן מקדם לג"ע את הכרובים מלמד שהכרובים קדמו לכל מעשה בראשית קשה מהיכן מוכח זאת מה הפסוק במה שמדייק במלת מלמד וכו' דמשמע שמוכח כך. הגם שמדרשה במ"ס פנים, מ"מ אין מוכח זה הדיוט דדוקא כדלעיל. וכי חיימא דמוכח ג"כ מיתורא דקרא כדלעיל מן מלת מקדם שהוא מיותר. דמה היה הכר מקרא אם היה כתוב וישכן מחוץ לגן עדן את הכרובים מלמ מקדם למה לי. אלא ע"כ מוכח שהכרובים קדמו לכל מעשה בראשית. משום דגן עדן הוא אחד מן שבעה דברים שקדמו לבריאת העולם כמרי"ל. והכרובים קדמו לגן עדן מדכתיב מקדם לגן עדן ח"כ ע"כ מוכח שהם קדמו לכל מ"מ קביא דלמא מלת מקדם הוא כפי' רש"י ז"ל במזרח של גן עדן כי מלת מקדם הוא לשון מזרח כידוע. שדרשה במ"ס פנים מ"מ אינו מוכח זה הדיוט דוקא. ועוד אעיקרא דדינא פרכא מאן הם הכרובים איז חומר לן מלאכי חבלה כמו"ל וכן פי' רש"י ז"ל ע"ש. ח"כ היאך נוכל לומר עליהם שהם קדמו לכל מ"מ והא לית מאן דפליג דאפילו המלאכים הקדושים החשובים על כל מלאכי חבלה לא נבראו ביום ראשון של מעשה בראשית כדי שלא יהא פתחון פה למינים לומר שהיו ח"ו מסייעין לקב"ה בבריאת שמים וארץ. כדליתא בב"ר ז"ל וז"ל וימתי נבראו המלאכים רבי יוחנן אמר בשני דכתיב המקרה במים עליוהו וכתוב בחריה עושה מלאכיו רוחא. רב האינא אמר בחמישי שנאמר ועוף יעופף וכתיב בשמים יעופף הכל מודים שלא נבראו המלאכים ביום ראשון שלא יתחברו מיכאל היה מוחה בדיוטו של רביה ונברא ביום ראשון אלא איז י"י עושה כל נוסח שמים לבדו רוקע הארץ מאתי מי אחי כתיב מי היה שותף אחי בברייתו של עולם עכ"ל. וכי חיימא הא דכתיב וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים הוא קאי על גן עדן שבראשית ומלאכי חבלה קדמו לגן עדן שבראשית כדליתא בילקוט בראשית ח"ל מקדם לגן עדן את הכרובים אלו מלאכי חבלה ויהאם נברא קדם לגן עדן. גיהאם ומלאכי חבלה שכתבו נבראו בשני, וכן עין בשלישי, ואח"כ להט החרב על שם ולהט אותם היום הבא המלה את האדם מראשו ועד רגליו וט' עי"ש. מ"מ אינם קודמין למעשה יום ראשון דלכך כתיב ביום ראשון יוס"א' שהקב"ה יוס"א

יחד

זיקוקין דנורא פרק א ובעורין דאשא כה 49

אחד בשלשום שלח נכרא שום מלאך כמ"ל. א"כ הדרה קושיא לדוכחה היאך אמר שהכרובים קדמו לכל מ"כ
משמע אפי"ו לבריאת שמים וארץ וכל מה שנברא ביום ראשון. וע"ק מ"ש ואלה להם הארבע המהפכות
גיהנם. מנא ליה דלמא כפשוטה מרב ממש כפרש"י ז"ל ע"ש שהכרובים היו ביד הכרובים שהם מ"ח לאיים
עליו מלכנום לג"ע. וכן פי' החוקאי הכרובים הם לירות המפחידות את רואיהן ובידם להם הארבע המהפכות
שיש לה להם משגי דדין ע"ש. וע"ק מ"ש לשמור את דרך עץ החיים דרך זו דרך ארץ וכן החיים זו
התורה. דלמא הכל כפשוטה. לשמור את דרך עץ החיים שלא יכנס לג"ע ויאכל מעץ החיים ויחיה לעולם.
וע"ק היאך מוכח מזה הפסוק שד"א קדמה לעץ החיים. במ"ש מלמד שד"א וכו' משמע דמוכח הגם
דנוכל למר דמוכח מזה הפסוק מלת דרך למלת עץ החיים מ"מ קשיא דלמא כפשוטה דקרא. וע"ק
קושיא גדולה ועומה היאך מוכח שד"א קדמה לתורה האקראית עץ החיים והלא אין ד"א שייך אלא
בעוה"ו לאחר בריאת העולם כדמוכח ממלת דרך ארץ דרך האוהב על הארץ כגון משא ומתן או השמים
המטה כדכתיב אלא בנות לום ואין אים לבא עלינו כדרך כל הארץ. וכן אכילה ושחיה ושניה ועיול וכן כל
זרכי בני אדם בדרך ממונע שלא להרבות ושלא למעט מדרך כל הארץ. וכן בעשיית המצוות ולשמור מן העבירות.
כללו של דבר בכל הדברים לא ינטה לאחד מן האדדין רק ינהג בדרך הממונע כדרך כל הארץ. אבל התורה
נברא אלפים שנה קודם בריאת העולם כמ"ס ואלהיה אללו אמונה ואלהיה שעשועים יום יום ויומו של הקב"ה
אלף שנה כמ"ל בהרבה מקומות א"כ היאך אמר שד"א שהוא דבר שטוב על הארץ אחר בריאת שמים וארץ
היאך קדמה את התורה שנבראת אלפים שנה קודם בריאת שמים וארץ. וגדולה מזו קשה יותר מה
שמאמתי במדרש ויקרא רבה שדרש מזה הפסוק וז"ל ועשרים וששה דורות קדמה ארץ את התורה שנאמר
לשמור את דרך עץ החיים דרך זה ד"א ואח"כ עץ החיים זו התורה עכ"ל. וקשה האין ילפינן מזה הפסוק
שד"א קדמה לתורה דווקא כ"ו דורות לא פחות ולא יותר. או למה הקדים דרך ארץ לתורה ולמה הקדים
ד"א לתורה דווקא כ"ו דורות לא פחות ולא יותר. וע"ק מלן דעץ חיים קאי על התורה דלמא כפשוטה כדלפיל
הגם שהתורה נדרשה במ"ס פנים מ"מ מלן דמוכח דמדקאמר ואין עץ אלא תורה משמע דמוכח דוקא ודוק. וגרסה
לבאר המאמר הזה בדרך עמוק וחריף מאוד לפי שקשה לבעל המדרש קושיא עמוקה על הפסוק הזה ובעבור זאת
הקושיא יהא מוכח שהקב"ה נתן לאדם גרושין כאשה. ובעבור דמוכח זאת שנתן לאדם גרושין כאשה מוכח מזה
ג"כ שהכרובים קדמו לכל מ"כ וכלא זאת לא הוה מוכח. ובעבור דמוכח שהכרובים קדמו לכל מ"כ מוכח
מזה ג"כ ולהם הארבע המהפכות וכו' גיהנם וכלא זאת לא הוה מוכח. ובעבור דמוכח להם הארבע
המהפכות הוה גיהנם מוכח מזה ג"כ דרך עץ החיים דרך זו ד"א וכלא זאת לא הוה מוכח. ובעבור
דמוכח דרך זו ד"א מוכח מזה ג"כ דעץ החיים הוא דווקא התורה וכלא זאת לא הוה מוכח. ובעבור
דמוכח דעץ החיים היא התורה מוכח מזה ג"כ שד"א קדמה את התורה דווקא כ"ו דורות לא פחות ולא
יותר וכלא זאת לא הוה מוכח. וכדי לבאר כל זאת צריך אני להקדים ולבאר מה שכתבנו על זה הפסוק
ההרגום יונתן וירושלמי וז"ל. ויגרש את האדם וכו' ופרדית אדם מן דאשרי יקר שכינתא מן לקדמין
לגינתא דעדן בין הרין כרוביא עכ"ל. וזה חמוה מאד מנא להם לחי"ו להאיצי המקרא מיד פשוט כי
פשוטו של מקרא וישכן מקדס לג"ע את הכרובים קאי על אדם וה"ק ויגרש את האדם וישכן את האדם
מקדס לג"ע את הכרובים ואת להם הארבע המהפכות לאיים עליו ולשמור את דרך עץ החיים שלא יכנס
לג"ע לאכול מעץ החיים וחי לעולם. כך נמצא הפסוק של מקרא שהאדם היה שוכן מקדס לג"ע את הכרובים
וכס פירשו דקאי על השכינה דלכך עמד וזה האדם משיש שהאדם גרם להשכין השכינה מקדס לג"ע את
הכרובים. וכן הוציאו מן פשוטו כל הפסוק ופירשו להם הארבע על גיהנם ועץ החיים על התורה
וז"ל קדם עד לא נברא עולמא חרין אלפין שנין ברא אורייתא ואתקין ג"ע ללדיקא דילון ויתמקון מן
פרי אילנא על דמרי מנוחא דאורייתא בעלמא הדין ואתקין גיהנם לרשיעא דהיא מדמיא לחרבא שווא
אכלא מהרין ספרא אתקין בגויה זיקוקין דטרא וגומרין מבערין לרשיעא להתפרע מניהן לעלמא דאמי על
דלא נסרי מנוחא דאורייתא בעלמא הדין טב"ל. וגדולה מזו קשיא דהא הכרובים הם מ"ח כפרש"י ז"ל
והחוקאי והמדרש כזכר למעלה ח"ש האין טבל לומר שהשכינה כניטול שוכנת את הכרובים ח"ו תליא
והם מלהעלות על הלב דעת כזה רחמנא ללן מהאי דעתא. א"כ חייבין אמת לבאר דעת הקדושים ח"י
וירושלמי שהסכימו לדעת אחת. וכדי לבאר כל זאת צריך אמת לחמט להקדים לבאר עוד מדרש המוה אחד וכו'
בב"ר ז"ל. וישמעו את קול ה' אלהים מוזהבך בגן עדן היום מהלך אין כתיב כאן אלא מהלך מקפץ
ועולה. עיקר שכינה במחנותיה היתה כיון שחבא אדם"ר ושהלקה לרקיע אראשון עמד קין והסא וסהלס
לשני דור אנוש לשלישי דור המבול לרביעי דור האלנה לחמישי סדומים לששי מזרים צימי אברהם לשביעי
ועמדו שבעה צדיקים ואורידו את האוכינה לארץ אברהם יצחק יעקב לוי קאה כמרס משה שזא' צדיקים
יירשו ארץ וכו' רשעים פורחים באויר ואלא הצדיקים ישכנו השכינה בארץ עכ"ל. וראוי להחזוק מזה ליה
שנחש אדם"ר וסהלס השכינה מן הארץ לרקיע מדלא כתיב מהלך אלא מהלך דלמא מהלך הוא לשון

מא

ד 4 (ח"א)

זיקוקין דנורא פרק א ובעורין ראשא

פיול כדעת התרגום יונתן ושומעית קל מימרח דה' אלהים מטייל בגימחא וכו' כמו את האלהים החהלך מח וכן באברהם קום החהלך לפני וכן הרבה כדומה לזה. או דלמא ה"ם כדעת מדרש אחר בב"ר וז"ל מחהלך שמשו קולן של מלאכי השרת אומרים מה הלך לו אותו שבגן א"ל הקב"ה לרוח היום האומחי לו את היום יום שלי הוא חלף שש וכו' ע"ש. ונראה להרץ ע"ד מ"ש בספר היוני ובספר הבחיי וז"ל חדעו חשכיל מפאוק זה את הכרובים הם חיות הקודש כמס"ה היא החיה אשר ראיהו וגו' ואלע כי כרובי' המה פכ"ל בקינור. והשאל א"ש פירוש של הח"י וירושלמי שפרשו דלכך נערד ונערש אדם מנ"ע משום דגרס בחסאו להחלוק השכינה מן הארץ ולעלות לרקיע את הכרובים שסם חיות הקודש כמו שהיתה מקדם קודם בריאת העולם היתה השכינה ג"כ בג"ע אלא הכרובים שהן חיות הקודש כי המלאכים האקראים כרובים וכן שאר כמות המלאכים החשובים נבראו קודם שמים וארץ. כמו שמוכח במנחת אומחי באריכות גדול בספר גנות אגוז דף כ"ז ע"א. ומה שארז"ל שנבראו המלאכים בשני או בחמישי שלא יאמרו מיכאל היה מוחח בדרומו של רקיע וכו' מתוך ג"כ שם בדרך אחי באריכות ע"ש כי קצר כאן המנע מהשמרע ולהאריך שלא לצורך. ואין דעת ח"י וירושלמי כדעת הפסטיים דקאי על אדה"ר שגרש מנ"ע שבארץ את הכרובים שהן מלאכי הבלה אלא דעת התרגומים סבר כדעת היוני והבחיי שהכרובים הם חיות הקודש והן נבראו קודם בריאת העולם כדעת בעל גנות אגוז וק"ל. והשאל נכוח אל ביאור המאמרים האמורים למעלה רק נקדים מאמר קצר שבזויר בראשית עקמ"ו וז"ל ויגרש את האדם אר"ה לא ידענא מאן עביד חירוכין למאן חי הקב"ה עביד לאדם חי לא אכל מלה מחתך ויגרש האדם א"ה האדם ודאי גרש א"ה ובג"ד וישלחו ה' אלהים את האדם מנ"ע. אחי בגין דגרש א"ה וישן מקדם לג"ע וגו' חיה אשרי לה באתר דא דליא גרים עכ"ל. והשאל מוכח שפיר מן הפאוק מה שפירשו הח"י וירושלמי שגרש אדם בחסאו את השכינה מן הארץ לרקיע לג"ע את הכרובים שהם חיות הקודש. כי כן מוכח מן הפאוק מדכתיב מקדם וישלחו ה' אלהים וכו' וכו' וכו' כחב עוד ויגרש את האדם ועוד למה כחב מלה את מ"ש ויגרש את האדם מה היה חסר מקרא אס הים כחב ויגרש האדם אלא ע"כ כדעת ר"ה ברשב"י בזהר שהפאוק הוא מהפך וסרס האקרא ודרשאו. ויגרש האדם א"ה שאדם בחסאו גרש את השכינה שנקרא א"ה מן הארץ לעלות לרקיע את הכרובים שהן חיות הקודש באתר דא שהיתה שם קודם בריאת העולם כמכר למעלה לכן שלחו ג"כ מנ"ע מדה כנגד מדה וק"ל. והשאל א"ש ג"כ מ"ש בב"ר מוכח שפיר מדלג כתיב מהלך אלא מההלך מקפץ ועולה כשחטא אדם וסחלקה השכינה מן הארץ וכו' כדעת הזהר בדפדפשי דוק כי נכון ואמת ויציב הוא הפירוש הזה. והשאל ע"פ הקדמות הללו נכוח לביאור המאמר הראשון רק לריך להקדים המדרש ויקרא רבה וז"ל. רבי אבא בשם ריב"ה והמה כאדם עברו בריה אמר הקב"ה אדה"ר הכנסתיו לג"ע וליחיו ועבר על צווי ודמיו בגירושין ובשילוחין וקונתי עליו איכה אף בגיו כן הכנסתים לג"ע וכו' ע"ש וכן במדרש איכה שהאריך בראיות מן הפסוקים. ופי' האלשיך בפרשת בראשית כי הענין הוא המגרש את האשה עושה שני דברים אחד ששלחה מביטו שית שר"ה ביע לבינה בגס כן הוא ית"ש שלחו מנ"ע וגרשו שיהיה כריתות בינו לבינו כענין מס"ה עונותיהם היו מדיליים ביניהם לבין אלהיהם עכ"ל. ואיחא בפרק יום הכפורים אמר רבי יוחנן גדולה תשובה שדומה את ל"ה שבמורה שגא' לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר. לא יוכל בעלה הרחשון לשוב לקחה. ואח אית רעים רבים ושוב אלי נאם ה' עכ"ל. גם אז"ל על הפאוק היתה כאלמנה ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה גם איחא בזהר כשהאדם חוטא עושה פירוד בין הקב"ה ושכינתו ועליו נאמר ונגרן מפריד אלף ועושה פירוד בין וי"ו לה"א ומגלה ערוה מכנים ר"ע בין וי"ו ושעושה תשובה מחזיר השכינה למקומה וזהו מלת השו"בם ר"ל חסוב ה"ה לגבי וי"ו כמס"ה ובפשיטתם שולחה אמהם והוא פוד ועלם והמ"י. גם ידוע מ"ל בזהר שהשכינה נקראת אשה יראת ה' וכל הפרשה של אשת חיל מהפך על השכינה גם ידוע שהקב"ה פורע לאדם מדה כנגד מדה. והשאל א"ש וה"ק ויגרש את האדם קשה לבעל המדרש דה"ה והא כתיב מקדם וישלחו ה' אלהים מנ"ע למה אמר עוד ויגרש את האדם. ועוד מלת את מיותר דה"ל ויגרש האדם. ועוד דאין את יודעין מאן גרש למאן. אלא ע"כ ז"ל כדעת ר"ה בזהר שאמר שהוא מהפך ויגרש האדם א"ה שהיה השכינה גרש אותה בשני אופנים האחד במה שעשה פירוד בחסאו בין הקב"ה ושכינתו בין וי"ו לה"א כמס"ה ובפשיטתם שולחה אמהם והשני שגרשה מן הארץ ועלתה לרקיע את הכרובים שהם חיות הקודש כמכר למעלה. ובעבור שהשכינה נקראת אשה חיל ובעבור שהקב"ה פורע לאדם מדה כנגד מדה לכן האיל וחדש גרש את השכינה האקראת אשה גרשו הקב"ה לאדם ג"כ בגירושין כאשה מכ"ס ולא גרושין כעבד ואמה וכו'. ולענין מה גרש הקב"ה לאדם בגירושין כאשה לומר לך מה גירושין אשה הם גירושין האחד שולחה מביטו והשני גס הכרת ביע לבינה כמו כן נתן לו הקב"ה שולחין מנ"ע כעבד אלוהיך. ולכן כתיב ויגרש את האדם ולא כתיב ויגרש האדם את אלהים אלא כדי ללמוד ממש שני דברים. ומלת ויגרש קאי למעלה ולמטה קאי למעלה על האדם וה"ק וישלחו ה' אלהים את האדם מנ"ע

זיקוקין דנורא פרק א ובעורין דאשא כו 51

ויגרש ג' א' אהרן ר"ל שדו בשילוחין ובגירושין כחש' בשני אופנים החכמים למעלה כדפי' האלשיך . וקאי למטה על השכינה כדעת הזוהר ש'אדם נחטאו גרש א' השכינה האקראת א"ת ונקראת אשת חיל . לכן תלה ונגרש ג"כ כחש' מכ"מ . אבל אי היה כתב מהאופך ויגרש האדם את לא היה ילפין מינה רק דעת הזוהר לבד ודוק . ושם תאמר הואיל ונשלח ונגרש אדה"ר כחש' בשילוחין ובגירושין כחש' האקראת מצולה לא יועיל לאדה"ר השוכה כמו חש' שלקחה איש אחר שוב לא יוכל בעלה לשוב לקחה ואדה"ר ע"כ לא באכילה ע'ן הדעת כחז"ל בפרק חלק וסודו ידוע ליודעי חן . לכן אחר שנתן לו גירושין כחש' כ"ק הדמיון ולא גרשיו חש' ממש שאסור לשוב לבעל הראשון לאחר שלקחה איש אחר אבל האדם בחשבה יוכל לשוב לבעל הראשון שהוא הקב"ה אע"פ שלקח אל זר משום שגדולה תשובה שהיא דומה את ל"ת שבחורה וכו' ואין לו דין גרשיו חש' ממש . והפעם הוא לפי שהקב"ה נפרע מן האדם מכ"מ וכש'אדם עושה תשובה אז חש' ה"א לגבי וי"ו והשכינה אשת חיל חש' לבעלה הקב"ה . וכיון שזיקן מה שפגם לכן ישוב האדם ג"כ להקב"ה . וקראע הגט כריתות שהוא העון המבדיל בינו לבין הקב"ה כדפי' האלשיך מש"כ האשה ממש שלא הוכל לשוב לבעלה הראשון לאחר שלקחה לאיש זר וק"ל לכן מדייק בעל המדרש במלת מלמד ותאמר מלמד שנתן לו גירושין כחש' שהוא לשון הכחה לפי שבחמה היא מוכה מיתורא דקרא שאמר וישלחא ה' חללים מנ"ע וחזר ותאמר ויגרש את האדם אלא ע"כ כדעת הזוהר בראשית ואינו דומה לשאר מ"ס פנים שהחורה נדרשת בהן ברמז או סמך בעלמא . והשתא דמוכח שהקב"ה נתן לאדה"ר גירושין כחש' ולא גרשיו חש' ממש רק כחש' שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה כך יוכל האדם לחזור בתשובה אל הקב"ה כדפי' . ח"כ מוכח ויגרש את האדם לא קאי על אדה"ר אלא על השכינה ש'אדם גרש את השכינה האקראת ח"ת כדעת הזוהר . ח"כ לפי זה מ"ס ח"כ וישכן מקדם לג"ע את הכרובים קאי ג"כ על השכינה כדעת הזוהר וכדעת המדרש ופני התרגומים ש'אדם גרש בעונו שנסחלקה השכינה מן הארץ ועלמה לרקיע ושכנה את הכרובים שהם חיות הקדש כדפי' הנינוגי והבחי' כחזר למעלה ואותן חיות הקדש האקראת כרובים הם קדמו לכל מ"ב כידוע ליודעי חן כמו שהאריך הזוהר ושאר ספרי חכמי האמת שהם קדמו חס"י למלאכים החשובים שקדמו ג"כ למ"ב כדעת השפ"ר ג' חזו' הזכר למעלה לפי שהמלאכים הם בעולם היצירה ומ"ב מתחיל בעולם העשיה למטה מעולם היצירה והמ"י . והשתא ח"כ מ"ס וישכן מקדם לג"ע את הכרובים מלמד שהכרובים קודמין לכל מ"ב בשלמא בל"ז הייתי אומר ויגרש את האדם קאי על אדה"ר ש'אדם מנ"ע וישכן מקדם לג"ע את הכרובים קאי ג"כ על אדה"ר כפשטא דקרא כפרש"י ז"ל . אז ע"כ ז"ל ש'אדם הכרובים הם מ"ח כדעת המדרש ורש"י ז"ל ואותן הכרובים לא קדמו למ"ב שהם שמים וארץ . לפי שהמלאכים גבראים בשני או נחמישי ולא ביום ראשון שלא יאמרו שהם סייעו ח"י לקב"ה בריאת שמים וארץ ואז"ל מ"ח כחזר למעלה . אבל השתא דמוכח דויגרש את האדם וישכן מקדם לג"ע הוא כדעת הזוהר ופני התרגומים דקאי הכל על השכינה כדפי' והכרובים הם חיות הקדש כדעת הנינוגי והבחי' כדפי' לכן אחר מלת מלמד וכו' שהוא לשון הכחה לפי שמוכח ונלמד מן הפסוק ש'אדם הכרובים קודמין לכל מ"ב כדפי' . והשתא בל"ז מלמד דמוכח שהכרובים הם חיות הקדש שהן נושאין לכסא הכבוד שהוא מן שבעה דברים הקודמין לבריאת העולם כחז"ל הן קודמין לכל מ"ב ח"כ מזה מוכח השתא שלהם החרב המהפכה הוא הגיהנם . בשלמא בל"ז חס קאי הפסוק ויגרש וגו' על אדה"ר כפשטא דקרא ואז הוא פי' של הכרובים כדעת המדרש ורש"י ז"ל שהם מ"ח ומלת מקדם לג"ע פי' כדעת המדרש ש'מ"ח התמונים על הצינים שהן אור של גיהנם ממש כידוע לחכמי האמת והם שקודמים לג"ע לפי שהם גברא בשני והג"ע שגברא בשני כדברי מדרש ילקוט הזכר למעלה . אז קאי להם החרב ג"כ על הכרובים כדעת המדרש ורש"י והחזקוני שיש ביד הכרובים שהם מ"ח שהם צורות מפחידות ובידם להם החרב לאיים על האדם שלא יכנס לג"ע שגברא לאכול מעץ החיים וחי לעולם כחזר . אבל השתא דאמרת דמוכח שהכרובים הם חיות הקדש כדפי' ועליהם לא שייך לומר ח"ו שיש בידם חרב המהפכה לשמור דרך עץ החיים העומד בג"ע שגברא שלא יכנס אדה"ר שהוא בארץ לג"ע לאכול מעץ החיים כי חיות הקדש הם למעלה הרבה מן הארץ כמה פעמים מהלך ח"ק שנה כחז"ל במשכת חגיגה ע"ש באריות . ח"כ בל"ז ע"כ מוכח לומר דלהם החרב המהפכה זו גיהנם שמתהפך וילחם את האדם מראשו ועד רגליו חס לא יעשה תשובה הואיל ש'אדם חס השכינה בשני דרכים בעונו כדפי' למעלה . ולפי זה מפרש סיפא דקרא על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון לפי דרישא דקרא ויגרש וגו' יש לו שני פירושים הראשון קאי דאדם גרש את השכינה על זה נאמר את הכרובים והשני קאי על הקב"ה גרש לאדם מדה כנגד מדה על זה נאמר את להם החרב זה גיהנם כחזר ודו"ק . ומאחר דהכרובים אינם מ"ח ולהם החרב הוא הצינים כדפי' וכן הוא דעת פני התרגומים שדרשו ג"כ ויגרש וכו' על השכינה והשכינה שוכה על הכרובים שהם חיות הקדש ואז מוכח דלהם החרב קאי על הצינים ע"כ כפי' וירושלמי ח"כ מזה מוכח ג"כ מ"ס לשמור את דרך עץ החיים דרך זו דרך ארץ . ומאחר שדרך הוא ד"ל מוכח ג"כ שעץ החיים היא החורה בשלמא בל"ז אמרין שהכרובים הם מלאכי חבלה ובידם להם החרב לשמור דרך עץ החיים שג"ע בארץ שלא יכנס אדה"ר לאכול מעץ החיים וחי לעולם

הכל כפשוטו. אבל השתא דאמרינן דמוכח שהכרובים הם חיות הקודש האנושאים כמא הכבוד ואין לנו יכולין
לומר עליהם שיש בידם להם הארץ לשמור דרך עין החיים העומד בג"ע שפארץ שלא יכנס אדם על הארץ
בג"ע שפארץ לאכול מעץ החיים כדפי' מקדם בסמוך ואז ע"כ להט הארץ קאי על הגיהאם כדפי'. ח"כ מאי
שייך ח"כ מ"ש לשמור את דרך עין החיים אלא ע"כ דרך זו ד"א ר"ל אם לא ישמור ד"א אז יכנס לגיהאם
אם להט הארץ המהפכה. ואם דרך זו ד"א ח"כ מאי זה שאמר ח"כ עין החיים בשלמא בל"ז אמרינן
כפ"ש דקרא אבל השתא דאמרינן דרך זו ד"א ח"כ מאי זה שאמר עין החיים אלא ע"כ עין החיים זו
החורה. וה"ס כדעת שני התרגומים דאמרינן קב"ה להט הארץ זה הגיהאם כדי שישמרו ד"א והחורה
ע"ש. ומאחר דמוכח דדרך הוא ד"א ועין החיים זו החורה אז מוכח ג"כ שד"א קדמה את החורה כ"ו
דורות לכן אמר מלמד שד"א וכו' שהוא לשון האכזה. ויהבאר ע"ד מחז"ל בפסחי' פ"ט אריב"ל אי כ"ו
כל"ח כנגד מי כנגד כ"ו דורות שלא נחזה החורה והקב"ה זן אותם בחסדו עכ"ל. ובפרק ד' מיוחדות ח"ר
ז' מצאנו נאשוו בני נח מנה"מ ח"ר יוחנן דאמר קרא ויטו ה' אלהים על האדם לאחר מכל עין הנן אכול
וזאכל ויטו אלו הדינים ה' זו ברכה השם אלהים זו ע"א על האדם זו ש"ד לאחר זו ג"ע מכל עין הנן זו גזל
אכול אכל ולא אבר מן החי וכו' ע"ש שהאריך בראיות מן הפסוקים. וכתבו המפרשים למה דור המבול
והפלגה ואשפי סדום חין להם הלק לפה"ב ויורשים את הגיהאם מפני שלא קיימו את החורה מדינית שהם
שבע מצות בני נח שהיא תורה דרך הארץ וחורה השכלית דאלו לא נאשוו בני נח היה לריך לקיים מדרך
השכל לולי זאת חין העולם יכול להקיים ואיש את רעו חיים בלעו אם אחד גזל את חברו או נושא עם אשת
חבירו וכן כולם כמחז"ל בפ' בתרא דעירובין ח"ר יוחנן אלא לא נחזה חורה למדו לעשות ממחול גזל
מחלה עריות מיתה ד"א מתרגול שפטיים וכו' ע"ש באריכות. והשתא ח"ש דמוכח דד"א קדמה כ"ו דורות
את החורה פי' לאו לבריאת החורה קאמר אלא לנתינת ולקיום החורה קאמר. כ"ו דורות הם מאדם הראשון
עד מרע"ה שקיבל את החורה לא קיימו אדם וב"נ בק תורת המדיניות האקראית חורה ד"א חורה
השכלית. ואם אחד מבני נח שלא קיים חורה ד"א אז הוא נענש בגיהאם לכן פי' בעלי התרגומים ומדרש
שנז' שהתקין קב"ה להט הארץ המהפכה זו הגיהאם כדי לשמור דרך זו ד"א מאדם עד מרע"ה ואח"כ
עין החיים זו החורה ממ"ר והאלה כדפי' ודוק. וכל זאת גרס אד"ר בעבור שגרש בעונו וגרס ששהלך
מן הארץ השכינה והפריד ממנה האלוף של עולם לכן נחזה לו ג"פ גירושין כאשה אבל אם חוזר בתשובה אומר
הקב"ה שוב עלי ואשוב אליך כחזר למעלה. ואגב שבא המאמר הזה לידעי כימא ביה מילתא ומחויבים אנו
לפרשו כי יש בו קשיא גדולה ועצומה עד מאד ולריך נגר נגר ער לפרשו וזהו האריך אר"י גדולה תשובה
שהיא דומה את ל"ח שבחורה פירש"י לא יוכל בעלה הראשון וגו' של' לאחר הן ישלח איש את אשתו והלכה
מאחר והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד ואת זמית רעים רבים ושבו אלי נאם ה' עכ"ל. וקשה היך אמר
שהתשובה דומה ל"ח שבחורה כמה שהחזיר את ישראל אע"פ שזע אחרי אלהי נכר והא ע"פ דין החורה
חוזר להחזירה ואין בזה לא דחיית עשה ולא דחיית ל"ח ותמוה מאד בעיני על התוספות ושאר מפרשים
היך לא השגיחו על קשיא גדולה ועצומה כזו שהיא כקורה בין העניים. וזהו דאמרינן במסכת גיטין וכן
פסק בסור ח"ה סי' מ"ד וז"ל המגרש את אשתו ונתקדשה לאחר וגירשה או מת חסורה לחזור לראשון אבל
אם זיננה לאחר שנתגרשה מותרת לחזור לבעלה הראשון שא" כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא
חן בעיניו כי מלא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו ויאלץ מביתו והלכה והיתה לאיש
אחר ושאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות וגו' או כי ימות האיש האחרון אשר לקחה לו לאשה לא יוכל
בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה מדכתיב האיש האחרון אשר לקחה לו לאשה דווקא
אם לקחה לקוחין גמורין לאשה אז חסורה לבעלה הראשון אבל אם לא זיננה עם איש אחר כי אז היא
מותרת לראשון ע"ש באריכות. ואם נשך לומר למה אני מקשה זאת הקושיא על מאמר ר"י והא ה"ל
להקשות על הפסוק שבירמי' סי' ג' עמנו. וכך ה"ל להקשות על הפסוק. היך קמחמה הפסוק מ"ש לשון
רבואת כמ"ש לאחר הן ישלח איש את אשתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד בתמיה ואח"כ ח"כ
שאהה זמית רעים רבים חע"כ ושוב אלי נאם ה' והא החורה החירה כפי' אם זמנה אשה אחר הגירושין
מותרת לחזור לבעלה הראשון כמדר מקדם בסמוך. ואומר אני לך זאת לאו קושיא היא כלל בשלמא על
הפסוק שבירמיה לא אובל להקשות שאובל לומר אדרבה הפסוק עמנו שבירמיה הסכים ממש עם הפסוק
שבירמיה. וה"ס לאחר הן ישלח איש את אשתו והלכה מביתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד בתמיה
כי בודאי לא יוכל לשוב אליה בדין חורה כמדר למעלה. לכן אמר אביא אם ישראל לקחו ג"כ את הע"א
בלקוחין גמורין אז הם ג"כ לא היו יכולים לשוב אל הקב"ה כדין החורה. אבל זאת זמית רעים רבים ושוב
אלי נאם ה' פי' אות ה' של מלה זאת הוא במקום אבל. כלומר אבל את ישראל האיל ולא לקחתה את
הע"א בלקוחין גמורים רק זמית את רעים רבים כלומר רק דרך זמית בעלמא לכן ושוב אלי נאם ה' ע"פ
דין החורה כמדר למעלה. כך הייתי יכול לפרש הפסוק עמנה בל"ז כלומר בלא מאמר ר"י. אבל ר"י
הוא מפרש הפסוק בלשון רבותא ואמר חע"פ שדין החורה אינה יכולה לחזור לבעלה הראשון וסוף ללא
שבחורה

תנא דבי אליהו פרק א סדר אליהו רבא כו 58

גוספא הישנה

היא למחזיקים בה. ברוך המקום
ברוך הוא שמכיר בראש מה
שיהיה בסוף ופגיד מראשית
עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג'). (ב) ברוך
המקום ברוך הוא שמכיר בראש מה שיהיה
בסוף. ומגיד מראשית אחרית מקדם אשר
נעשה

מדרש

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

שבתורה כמו שפרש"י כמכר למעלה ואחיה אע"פ שזנית רעים רבים אפ"ה דוחה החשובה חת ל"ה שבתורה
ואומר אליכם טובו אלי נאם ה'. לכן קשה דווקא על מאמר ר"י כדפי' ודוק היטב. ונ"ל לחרץ שגם על
ר"י ל"ק כלום. ידוע לכל הוא מחז"ל ובירושלמי דפיתא ובכמה מקומות לעב"ס אין הקב"ה מזרף מחשבה
טובה למעשה שנא' בדמיון ועד מעלי שמשא השחרר לשזנים ולא כהיב שהאילו. ומחשבה רעה בעב"ס
הקב"ה מזרף למעשה שנא' חרמי אובד חבי ואינו כן רק ביקש לאבדו לולי הקב"ה בעזרו וכתי' מהמם אחיך
יעקב וגו' וכי הרגו חלל צקס להרגו ונחשב לו כאלו הרגו. חלל בישראל הוא להיפך מחשבה טובה מזרף
למעשה של' אז נדברו יראי ה' וגו' ומחשבה רעה לא מזרף למעשה שנאמר חן אס ראיני בלבי לא יתמע ה'
חן מע"ה שפ"י מחשבה רעה מזרף למעשה שנא' למען חפוש את ישראל בלבס. גם אחז"ל ספ"ק דברכות
וז"ל פרשת לויית מ"ט קבעה בק"ש ח"ר יהודה בר חנינא מפני שיש בה ששה דברים. לויית. יליית. יליית מריס.
עול מנות. מינות. הראור עבירה. הראור ע"ה וכו'. וסיים המאמר אחס זונים זו הראור ע"ה.
וכה"ל ויזנו אחרי הבעלים עכ"ל. ויש לדייק למה אמר אחס זונים זו הראור ע"ה למה לא אמר שהוא עובד
ע"ה ממע כמס"ה ויזנו אחרי הבעלים. חלל ע"כ ז"ל חלו אמר שלא לעבוד ע"ה הוי פ"פ לבעל דין לחלק
ולומר הראור ע"ה מותר ח"ו לכן אמר שפ"י הראור אסור. וא"ה מולן דהראור אסור דלמא בלמא הראור
מותר ח"ו. זה לא חולל לומר דהא כתיב ולא תחורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אהם זונים ח"כ
מדכתיב אחרי לבבכם מוכח דאפי' הראור הלכ ג"כ אסור משום דמחשבה ע"ה נחשב כמעשה משא"כ בשאר
עבירות אין מחשבה כמעשה. ח"כ מאמר שאתם זונים לא קאי רק על הראור הלכ ח"כ מש"ה ויזנו אחרי
הבעלים קאי ג"כ על הראור ע"ה כמו אחס זונים דמוכח דהדין דקאי על הראור הלכ כדפי' וקמ"ל דהפסוק
אפי' על הראור ע"ה שנא' למען חפוש את ישראל בלבס. ש"מ תרתי חדא דלשון זנות הנכבז חלל ע"ה הוא
הראור ע"ה שנית הראור ע"ה נחשב כמעשה. והשני ח"ה מ"ס ר"י גדולה חשובה שדוחה חת ל"ה שבתורה
משום שהחורה אסרה בללו אשה שלקחה אחר גירושיה לחזור לבעלה והקב"ה חזר את ישראל אע"פ שזנו
לע"ה בליקוחין שנא' לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו וסימנה לאיש אחר הישוב אליה בחתיה ולא
זימה רעים רבים אלי נאם ה'. והאי זימה פירושו הוא לקוחין גמורין. והאי דאפקיה בלשון
זימה לומר לך אע"פ שגדול והמור הוא עונש של ע"ה דאפי' הראור ע"ה השוב כמעשה וכליקוחין גמורים
כמס"ה ולא תחורו אחרי לבבכם אשר אתם זונים ואפי"ה ושובו אלי נאם ה'. וכן בכל מקום שחמלא
בפסוקים לשון זימה חלל ע"ה הוא עבודה ע"ה ממע כמו ויזנו אחרי הבעלי. ואפקיה בלשון זימה לומר לך
המורה ע"ה דאפילו מחשבה נלערף למעשה כדפירשתי זהו פי' אחתי של מאמר ר"י יהא רעוא קדם חביס
שנשמים שחזקה שיבא ר"י לקראת נשמתו בעבור זה שפרשתי דבריו שהיו תמוהים עד דין החורה לפס
ריהטא. חלל נרין לפרש למה בלמא אפקיה רחמנא הראור ע"ה בלשון זימה ונראה לחרץ ע"ה מחז"ל במשכס
יומא פרק ח"ל האמונה אמר רפרס הראור עבירה קשה מעבירה וסימך ריחא דבשרא. ופרש"י הראור
עבירה חלוא נפיש ע"ה ש"מ חלל הראור חלוא זימה של נשים הוי הראור קשה כמעשה ועוד יותר ממעשה.
וכן בע"ה ג"כ הראור חמור כמעשה ועוד יותר משום שהראור פוגם בגמא ובמעשה פוגם רק בגוף.
ועוד דהראור חוסא זמן רב עד שיגמור חלואו ובמעשה אחר שחטא כמעשה יש לו חרפה כמחז"ל הרשעים
מלאים חרפה לכן אפקיה בלשון זימה. וכן בלשון חלוא זימה מניח חלוא ע"ה ג"כ כדאיהא בס' חלק קודם
שנחבטל ינרא דע"ה שאמר משה לרב אשי אי האם בדורינו נקיסת בשפולי גלימא בשיק ורהיכת אבנאלי
ופרש"י מפני האות ינר ע"ה שהיה שולט ע"ה. חלל מ"ה אין מחשבה זימה מחשב כמעשה אע"פ שהראור
עבירה קשה מעבירה כמו שהראור ע"ה חשבו כמעשה. והטעם נסתר וידוע הוא ליודעי חן עיין בוצר
אחרי מות בס' עריות דוק ותשכח. והשני ח"ה מ"ס ח"כ ברוך המקום ב"ה שמכיר בראש מה שיהיה
בסוף ומגיד מראשית אחרית מקדם אשר לא נעשה וידוע מה שנעשה ומה שעמיד לעשות וכו': (ב) ויש
לחמוה ולהקשות האין חלואים חלוא הדברים במה שסיים מקדם במ"ה שדרך ארץ קדמה לען החיים וען
החיים זו החורה של' ען חיים היא למחזיקים בה ואח"כ אמר ברוך המקום שידוע בראש מה שיהיה בסוף
וכו' מאי שייכות יש לחלוא הדברים יחד. וע"ה למא אמר לשונות כפולות במ"ה חתלה שמכיר בראש מה
שיהיה בסוף ומגיד מראשית אחרית מקדם אשר לא נעשה. וידוע מה שנעשה ומה שעמיד לעשות. ולפי
לפניה ואין טעם לרעה. הלא דבר הוא כי לא נחאם אמר דברים כפולים כאלו. וכדי לנא חל ביאורו מוס

המאמר